

ศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน : ระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่น **Folk Shintoism : Basic Belief System of Japanese Society.**

จักรพันธ์ แสงทอง

Jakapan Sangthong

สาขามนุษยศาสตร์

Program in Humanities

คณะศิลปศาสตร์

Faculty of Liberal Arts

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani University

E-mail : yaitotle@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบความเชื่อและภาพสะท้อน
อัตลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่น โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนที่ต่อเนื่องกันได้แก่
ประเด็นแรก ศาสนาชินโตในฐานะที่เป็นระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นที่
เกิดจากการผสมผสานความเชื่อจากสามที่มา ได้แก่ ความเชื่อของศาสนาชินโต ลัทธิ
ขงจื้อ และพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืน พบว่า ศาสนาชินโต
เป็นระบบความเชื่อที่ไม่สนใจเรื่องโลกหน้า เคารพบรรพบุรุษ จงรักภักดีต่อเทพเจ้า
และองค์จักรพรรดิ รักในธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีชีวิตที่เรียบง่าย และเข้าใจธรรมชาติ
ของมนุษย์ว่าเป็นคนดี ประเด็นที่สอง บุญโศก : ภาพสะท้อนศาสนาชินโต จากการศึกษา
พบว่า ลัทธิบุญโศกหรือวิถีแห่งนักรบได้รับอิทธิพลของระบบความเชื่อของสังคมญี่ปุ่น
ที่เรียกว่าศาสนาชินโต ดังนั้น ลัทธิบุญโศกจึงเป็นได้ทั้งตัวแทนและตัวอย่างที่สามารถ
สะท้อนภาพอัตลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : ระบบความเชื่อ, ศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน, ลัทธิบุญโศก

Abstract

The paper studies the belief system and the Japanese society's identity reflection. This study analyzed data of two different aspects: 1) Folk Shintoism and 2) Bushido. In analyzing the first aspect, it is evident that Folk Shintoism is seen as a basic belief system of Japanese society. This results from the combination of beliefs harmoniously from the three sources such as the belief of Shintoism, Confucianism, and Buddhism. Folk Shintoism ignores the concept of the existing of the next world. More importance is given to paying respect to ancestors, being loyal to gods and emperors, having love for nature and simple life, and understanding the real nature of human as being born with goodness. In analyzing the second aspect, findings reveals that Bushido or way of the warriors has received big influence from Folk Shintoism's thinking system. Therefore, Bushido is seen as a representative and example that reflect the identity of the Japanese society.

Keywords : Belief system, Folk Shintoism, Bushido

บทนำ

บทความนี้ผู้เขียนสนใจศึกษาระบบความเชื่อและภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นร่วมสมัย โดยพิจารณาผ่านความเชื่อที่เรียกว่า “ศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน” (Folk Shintoism) ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่เกิดจากการผสมผสาน 3 ความเชื่อเข้าด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อของศาสนาชินโต ลัทธิขงจื๊อ และพุทธศาสนา เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าความเชื่อดังกล่าวนี้นี้คือระบบความเชื่อที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมญี่ปุ่น ดังนั้นหากเราต้องการที่จะเข้าใจจิตวิญญาณของคนญี่ปุ่น เราจำเป็นต้องเข้าใจอุดมการณ์เหล่านี้เสียก่อน มีผู้กล่าวว่า ถ้าเปรียบวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นเสมือนต้นไม้ต้นหนึ่งแล้ว ศาสนาชินโตจะเป็นลำต้น รากแก้วที่แข็งแรง ลัทธิขงจื๊อเป็นเสมือนกิ่งก้านสาขาและใบไม้ ส่วนศาสนาพุทธก็จะเป็นดอกและผลที่สวยงามของต้นไม้ต้นนั้น จักรพรรดิเมอิทงพระราชินิพนธ์โคลงบทหนึ่งที่ว่า

“ขอให้ญี่ปุ่นเป็นรัฐชาติในอุดมคติ รู้จักแยกแยะนำความดีออกมาจากความชั่ว เมล็ดพืชของต้นไม้ต่างดินแดนนั้นจะไม่เคยเหี่ยวเฉาตายไปในสวนญี่ปุ่น” (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 4:33352) ผู้เขียนเห็นว่าโคลงบทนี้เปรียบเมล็ดพืชของต้นไม้ต่างดินแดนคือพุทธศาสนา และลัทธิขงจื๊อที่เจริญงอกงามในสวนญี่ปุ่นซึ่งก็คือศาสนาชินโต โดยมีการเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย กล่าวคือมีศาสนาชินโตเป็นรากฐานที่มีความสำคัญที่สุด โดยมีลัทธิขงจื๊อเป็นกิ่งก้านสาขา และพุทธศาสนาเป็นดอกผลทั้งดงาม

คำถามที่น่าสนใจก็คือ เพราะเหตุใดสังคมญี่ปุ่นจึงสามารถยอมรับความเชื่อที่แตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิมของตนได้ ยิ่งไปกว่านั้นกลับสามารถผสมผสานความเชื่อเหล่านั้นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบญี่ปุ่นได้อย่างสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์กับสังคมญี่ปุ่นเองอีกด้วย ผู้เขียนหมายถึงศาสนาชินโตจะเป็นศาสนาดั้งเดิมและอาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติของญี่ปุ่นแต่กลับยอมรับลัทธิความเชื่ออื่นที่เข้ามาภายหลัง ได้แก่ พุทธศาสนาและลัทธิขงจื๊อในศตวรรษที่ 6 คริสต์ศตวรรษที่ 17 ตามลำดับ หากศึกษาประวัติศาสตร์ศาสนาของญี่ปุ่นในอดีตจะพบว่าเกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนาน้อยมาก ดังนั้นการยอมรับความเชื่อที่แตกต่างและเปิดพื้นที่ให้กับศาสนาความเชื่ออื่นๆ จึงเป็น

ลักษณะพิเศษหรือลักษณะเฉพาะของสังคมญี่ปุ่นที่มีโลกทัศน์แบบองค์รวม สามารถผสมผสานปรับใช้ความเชื่อต่างๆ ที่เข้ามาได้อย่างกลมกลืนเป็นอย่างดี

ศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน : ระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่น

จากการศึกษาพบว่า ระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นเกิดจากการผสมผสานความคิดความเชื่อจาก 3 แหล่งที่มาเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนและเป็นระบบ ได้แก่ ความเชื่อของศาสนาชินโต พุทธศาสนา และลัทธิขงจื๊อ โดยขอเรียกระบบความเชื่อดังกล่าวว่า “ศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน” (Folk Shintoism) ดังนี้

1. ศาสนาชินโต คำว่า “ชินโต” นี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เรียกความเชื่อดั้งเดิมที่มีพื้นฐานอยู่บนการบูชาเทพเจ้าหรือ “คามิ” (Kami) โดยมาจากตัวอักษรจีนสองตัวคือ คำว่า ชิน (神) และ โต (道) ที่แปลว่าวิถีทาง รวมแล้วหมายถึงวิถีทางของเทพเจ้า (วรวรรณ เฟื่องขจรศักดิ์, 21 :2552) ปัจจุบันชินโตถือเป็นลัทธิความเชื่อพื้นเมืองประจำประเทศญี่ปุ่น ซึ่งพิธีกรรมของชินโตนี้มาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีตำนานเชื่อว่าคนญี่ปุ่นสืบสายเลือดมาจากเทพพระอาทิตย์เทพผู้สร้างสูงสุด เป็นผู้สร้างเกาะญี่ปุ่น และชาวญี่ปุ่นทั้งหลายเป็นลูกหลานของพระอาทิตย์ คือ อามาเตระสุโอมิคามิหรือสุริยเทพ กับชิเกโยมิหรือจันทร์เทพ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีเทพประจำสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นชินโตจึงสอนให้บุคคลเคารพบูชาธรรมชาติ เช่นเดียวกับองค์จักรพรรดิที่เชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า

แนวคิดสำคัญของศาสนาชินโตที่ต่อมามีผลอย่างมากต่อค่านิยมของคนญี่ปุ่น ได้แก่ 1. แนวคิดเรื่องความตาย ชินโตไม่สนใจเรื่องโลกหน้า เนื่องจากเชื่อว่าวิญญาณเป็นอมตะ และดวงวิญญาณจะคอยปกป้องวงศ์ตระกูลของตนอยู่เสมอ 2. การเคารพบูชาบรรพบุรุษ จงรักภักดีต่อเทพเจ้าและจักรพรรดิ เนื่องจากมีความเชื่อว่าองค์จักรพรรดิคือผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า 3. การบูชาคนที่มีความจริงใจกล้าหาญ คนญี่ปุ่นมีลักษณะที่เป็นชาตินิยมค่อนข้างสูง ผู้ใดสละชีวิตให้กับประเทศชาติหรือองค์จักรพรรดิ ผู้นั้นจะได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษ 4. ความรักในธรรมชาติ

เนื่องจากศาสนาชินโตเชื่อในเทพเจ้าซึ่งเป็นเทพที่มีอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทหารญี่ปุ่นจึงรบด้วยความกล้าหาญ เพราะว่าหากตายไปก็จะมีผู้เคารพบูชา เยี่ยงวีรบุรุษ คำสอนเหล่านี้มีผลทำให้คนญี่ปุ่นเป็นคนรักชาติ รักบรรพบุรุษของตนอย่างมาก เกิดเป็นหลักธรรมประจำใจที่เรียกว่า “บูชิโด” ซึ่งเป็นวิถีทางแห่งนักรบของชาวญี่ปุ่นที่ผู้เขียนกล่าวไว้ในหัวข้อสุดท้าย

ลักษณะของความเป็นชินโตอยู่ในจิตสำนึก วัฒนธรรม ประเพณี และการดำเนินชีวิตของคนญี่ปุ่นใน 4 รูปแบบได้แก่

1) ชินโตแห่งราชสำนัก (Shinto of the Imperial House) ชินโตกลุ่มนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่การประกอบพิธีกรรมถวายดวงวิญญาณของบรรพชนของพระจักรพรรดินับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา โดยพระจักรพรรดิจะเป็นผู้ทรงประกอบพิธีกรรม ในปัจจุบันประเพณีนี้ยังมีอยู่ รัฐรับรองและสนับสนุนและวางข้อบังคับให้นักบวชซึ่งเป็นคนของราชการปฏิบัติกิจเฉพาะทางราชการ แต่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม

2) ชินโตศาลเจ้า (Shrine Shinto) ชินโตกลุ่มนี้เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบชินโตในสมัยโบราณกับความเชื่อแบบชินโตในปัจจุบัน ระบบความเชื่อและพิธีกรรมของทั้งสองแบบถูกนำมาปฏิบัติร่วมกันที่ศาลเจ้าเพื่อบูชาเทพเจ้า ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของกามิและเป็นที่สำหรับสวดมนต์ภาวนา

3) ชินโตนิกาย (Sect Shinto) หมายถึง กลุ่มกระบวนการทางศาสนาที่อิงอยู่กับศาสนาประจำชาติของญี่ปุ่น แต่แยกเป็นนิกายต่างๆ กันซึ่งส่วนมากมีกำเนิดในศตวรรษที่ 18 จนถึงช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 อันเป็นช่วงสุดท้ายของยุคเอโดะที่มีระบบการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย จนกระทั่งถึงช่วงต้นของยุคเมจิ รัฐบาลของยุคเมจิที่เกิดขึ้นใหม่ได้สร้างชินโตของรัฐขึ้นมา และให้กลุ่มศาสนาเหล่านี้อยู่ภายใต้การปกครองของชินโตของรัฐโดยอนุญาตให้ทำพิธีกรรมต่างๆ ลักษณะของชินโตกลุ่มนี้คือ ความสนใจเกี่ยวกับปัญหาในชีวิตประจำวันและสวัสดิภาพของมนุษย์ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะในชุมชนชาวกลีกรรม

4) ชินโตพื้นบ้าน (Folk Shinto) ชินโตกลุ่มนี้นำเอาความคิดของพุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ มาผสมผสานกับความเชื่อแบบชินโต เกิดเป็นแนวคิดแบบไสยศาสตร์ผสมกับหลักปฏิบัติทั่วไปของชาวบ้าน ช่วยเสริมความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้คนรู้สึกปลอดภัยจากอันตราย กลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันมากกว่าศาสนา (มธุรส ศรีนวรรณ์, 7-6 :2548)

แม้ศาสนาชินโตทั้งสามประเภทแรกจะยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันอยู่บ้าง แต่ผู้เขียนเห็นว่าความเข้าใจศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน (Folk Shinto) นั้นมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นมากที่สุด เนื่องจากเป็นระบบความเชื่อพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังจิตวิญญาณหรืออุดมการณ์ที่สามารถสะท้อนภาพอัตลักษณ์สังคมญี่ปุ่นร่วมสมัยได้ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ ศาสนาชินโตแบบนี้เกิดจากการนำความคิดความเชื่อจากวัฒนธรรมต่างชาติ เช่น พุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ มาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของตน จึงถือเป็นลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมต่างชาติในญี่ปุ่นว่าได้ถูกญี่ปุ่นดัดแปลงให้เป็นศาสนาตามแบบของญี่ปุ่นเอง จนมีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งมีส่วนต่อการพัฒนาญี่ปุ่นให้แตกต่างไปจากประเทศที่เป็นแม่พิมพ์ทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2534: 35)

ภาพที่ 1 : ชุมประตู่ของศาลเจ้าอิสุกุชิมะ สัญลักษณ์ที่สำคัญของชินโต
ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki>

2. **พุทธศาสนา** จากการศึกษพบว่า พุทธศาสนาเข้าสู่ญี่ปุ่นโดยผ่านทางจีนและเกาหลีตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 6 ในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิอิมเมจิแต่ภายหลังที่พระองค์สิ้นพระชนม์ พระจักรพรรดิองค์ต่อๆ มาก็มีได้ใส่พระทัยในพระพุทธศาสนาปล่อยให้พระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมลง จนถึงสมัยจักรพรรดิโนบูชิโรสถาปนาเจ้าชายโชโตกุเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. 1135 เจ้าชายพระองค์นี้ได้วางรากฐานการปกครองประเทศญี่ปุ่น และสร้างสรรควัฒนธรรมพร้อมทรงเชิดชูพระพุทธศาสนาหลังจากเจ้าชายโชโตกุสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 1165 พระพุทธศาสนาก็ถูกแบ่งออกเป็นหลายนิกาย พระพุทธศาสนาหยุดชะงักความเจริญก้าวหน้ามาตลอดเนื่องจากนโยบายการปกครองประเทศบีบบังคับทางอ้อมจนถึงยุคเมจิพระพุทธศาสนาก็ตึงเส้นมลงไปอีก ราชสำนักมีนโยบายล้มล้างพระพุทธศาสนา ศาสนาซินโตได้รับความนิยมนับถือแทนพระพุทธศาสนา

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 1314- ศาสนาซินโตที่เคยขัดแย้งกับพุทธศาสนาแต่เริ่มแรก ได้ค่อย ๆ ปรับแนวความคิด หลักปรัชญาให้ผสมกลมกลืนกับพุทธศาสนา มีการอธิบายพระเจ้าของซินโตว่าเป็นพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนานั่นเอง ประชาชนของญี่ปุ่นจึงมีความเคารพนับถือพุทธศาสนาและศาสนาซินโตควบคู่กันไป สังเกตได้จากโบสถ์ของพุทธศาสนาจะมีรูปพระเจ้าของศาสนาซินโตรวมอยู่ด้วยเสมอ เช่น มีรูปเทพีอะมะเตะระสุโอมิกามิ (ซึ่งศาสนาซินโตเคารพนับถือว่าเป็นผู้สร้างประเทศญี่ปุ่น) ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ พุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นอธิบายว่าเทพีองค์นี้ เป็นการอวดตราของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (พระกวนอิมโพธิสัตว์) ลักษณะพุทธศาสนาในญี่ปุ่นจึงมีการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกว่าประเทศในเอเชียทั่วไป (พระมหาสมคัต์ ญาณโพธิ์, 2543: 50)

ปัจจุบันชาวญี่ปุ่นนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับซินโต พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นหลายนิกาย ได้แก่ นิกายเทนได (เทียนไท้) นิกายชินงอน นิกายโจโด (สุชาวดี) นิกายนิชิเรน ส่วนนิกายที่มีความสำคัญที่สุดคือ นิกายเซน (ธยานหรือฉาน) นิกายนี้ถือว่าทุกคนมีธาตุพุทธะอยู่ในตัว ทำอย่างไรจึงจะให้ธาตุพุทธะนี้ปรากฏออกมาได้ โดยความสามารถของตัวเอง สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างง่าย ให้เข้าถึงโพธิญาณอย่างฉับพลัน นิกายนี้คนชั้นสูงและพวกนักรบนับถือมาก ถือเป็นต้นกำเนิดของลัทธิบูชิโด

อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า คำสอนและหลักธรรมของพุทธศาสนานิกายเซน น่าจะเป็นความเชื่อพื้นฐานต่อคนญี่ปุ่นที่สำคัญมากที่สุด เนื่องจากจะเห็นได้ว่า ศิลปวัฒนธรรมญี่ปุ่นล้วนได้รับอิทธิพลมากจากอิทธิพลทางความคิดความเชื่อจาก นิกายเซน ยกตัวอย่างเช่น พิธีชงชา การจัดดอกไม้ การจัดสวน ภาพวาด โคลงกลอน การแสดง และดนตรี เป็นต้น เนื่องจากความคิดหลักของเซนในศิลปะเหล่านี้ก็คือ ความเรียบง่ายธรรมดา แต่ก็พิถีพิถันแสดงความรักในธรรมชาติ การเข้าถึงและ พยายามกลมกลืนกับธรรมชาติ ดูแล้วก่อให้เกิดความสงบในจิตใจ (อุดมศักดิ์ จันทร์กลัด, 146 :2535)

แนวคิดสำคัญของพุทธศาสนานิกายเซนที่ต่อมามีผลอย่างมากต่อค่านิยม ของคนญี่ปุ่น ได้แก่ สุนทรียภาพ หรือความว่าง เซนมองว่ามนุษย์มีใช้ศูนย์กลางแห่ง จักรวาล สรรพสิ่งล้วนต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และเชื่อว่าสรรพสัตว์มีพุทธภาวะ อยู่ในตัวอยู่แล้ว การบรรลุซาโตริกคือการเห็นตามความเป็นจริงของโลกและชีวิต โดยที่โลกและชีวิตนั้น คือ ความว่าง ในเมื่อว่างจากตัวตนแล้ว ก็จะไม่ว่างจากการ ยึดติด เมื่อว่างจากการยึดติดย่อมเข้าถึงความว่างในที่สุด สำหรับเซนแล้ว การบรรลุ ซาโตริกคือการรู้แจ้งแห่งสัจธรรม กล่าวคือ เป็นการทำลายอวิชชา ตัณหา และอุปทาน ก้าวพ้นทวิลักษณ์ มองเห็นสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียว ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างผู้รู้ กับสิ่งที่ถูกรู้ เนื่องจากความว่างนั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน (มัสยา นิวัติศยภูติ, 2554: 8) โดยการใช้ปฏิบัติเพื่อบรรลุซาโตริกของทั้งสำนักโซโตและรินไซ มี 3 ประการ ได้แก่ 1) ซาเซ็น (Zazen) คือการนั่งสมาธิ 2) ซันเซ็น (Sanzen) คือการพิจารณาปริศนา ธรรมหรือเรียกว่า โคอัน (Koan) และ 3) มนโด (Mondo) คือ การถามตอบอย่าง ฉับพลัน โดยไม่ผ่านการใช้ความคิดพิจารณาปริศนาธรรมอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 : ท่านโดเก็น คิเก็น ปรมจารย์แห่งนิกายโซโตเซ็น (ค.ศ.1200-1253)

ที่มา : <http://chanacademy.org.au/buyresolved/10masters.html>

3. **ลัทธิขงจื๊อ** ลัทธิขงจื๊อได้รับการเผยแพร่ในญี่ปุ่นตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 ในระยะเวลาใกล้เคียงกับที่พุทธศาสนาเข้ามา ลัทธิขงจื๊อได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีจากเจ้าชายโซโตกุ โดยปรับใช้แนวคิดของลัทธิขงจื๊อช่วยรวมประเทศญี่ปุ่นให้เป็นปึกแผ่นเช่นเดียวกับที่ประเทศจีนใช้แนวคิดของขงจื๊อเป็นหลักในการปกครองบริหารประเทศให้เป็นปึกแผ่น อิทธิพลของแนวคิดแบบลัทธิขงจื๊อเกิดขึ้นอีกครั้งในสมัยโทกูงาวะ แบ่งคนในสังคมออกเป็น 4 ชั้นชั้น คือ ซามูไร ขาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า (Shi-No-Ko-Sho) การแบ่งชั้นอยู่กับหน้าที่และประโยชน์ของคนกลุ่มนั้นๆ กล่าวคือ ซามูไร ถือว่ามีฐานะสูงสุด เพราะทำหน้าที่ป้องกันประเทศ รองลงมาคือขาวนาเป็นชนชั้นที่สองเพราะทำหน้าที่ผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงสังคม ช่างฝีมือทำหน้าที่ผลิตงานศิลป์ และเครื่องมือเครื่องใช้ ในขณะที่พ่อค้าเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคม เป็นเพียงคนกลางนำสินค้าจากที่หนึ่งไปขายอีกที่หนึ่ง

นอกเหนือจากอิทธิพลของศาสนาจีนโตและพุทธศาสนานิกายเซ็นที่เป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญของสังคมญี่ปุ่นแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าลัทธิขงจื๊อเข้ามามีอิทธิพลต่อค่านิยมความเชื่อของคนญี่ปุ่นอยู่ไม่น้อยเช่นกัน กล่าวคือ ลัทธิขงจื๊อเข้ามาที่อิทธิพลต่อจิตวิญญาณของคนญี่ปุ่น แต่มิใช่รูปแบบของศาสนา แต่จะเป็น

รูปแบบของจริยธรรมที่พึงปฏิบัติในสังคม ลัทธิขงจื๊อนั้นเข้ากันได้ดีกับศาสนาซินโต ในแง่ของคุณธรรมความดี ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว และการปฏิบัติตนในสังคม (อุดมศักดิ์ จันทร์กัลด, 2535: 146)

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างแนวคิดของลัทธิขงจื๊อที่เป็นความเชื่อพื้นฐานของคนญี่ปุ่นที่เข้ากันได้ดีกับศาสนาซินโต ได้แก่ แนวคิดเรื่อง “เหริน” (Ren) หมายถึง มนุษยธรรมหรือคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน สำหรับขงจื๊อเหรินมีความหมายค่อนข้างกว้าง ขงจื๊อกล่าวความหมายของมนุษยธรรมอันสมบูรณ์ในคัมภีร์หลุนอวี่ว เล่มที่ 17 บทที่ 6 ว่าหมายถึง ความนอบน้อม ความมีใจกว้างขวาง ความจริงใจ ความแน่วแน่ และเมตตาธรรม เมื่อท่านมีความนอบน้อม ท่านจะได้รับความเคารพ เมื่อท่านมีน้ำใจกว้างขวาง ท่านจะเอาชนะได้ทุกสิ่ง เมื่อท่านจริงใจ ผู้คนจะไว้วางใจในตัวท่าน เมื่อท่านแน่วแน่ ท่านจะประสบความสำเร็จได้มาก เมื่อท่านมีเมตตาธรรม ผู้คนจะยินดีรับใช้ท่าน (สุวรรณา สถาอานันท์, 2539: 26) จะเห็นได้ว่ามนุษยธรรมของขงจื๊อสอดคล้องและไปด้วยกันได้กับแนวคิดของศาสนาซินโตเรื่องการบูชาคนที่มีความจริงใจกล้าหาญ และพุทธศาสนาเรื่องความมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์

นอกจากนั้นในศาสตร์สี่แขนงที่ขงจื๊อวางรากฐานไว้ ได้แก่ วัฒนธรรม ความประพฤติ ความจงรักภักดี และ ความซื่อสัตย์ โดยวัฒนธรรมเน้นถึงการเคารพ บรรพบุรุษและพิธีการโบราณ ยึดถือผู้อาวุโสเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าคนญี่ปุ่นได้ซึมซับคำสอนเหล่านี้จนกลายเป็นนิสัยประจำชาติหรือนิสัยประจำตัวของคนญี่ปุ่นไปโดยไม่รู้ตัว ยกตัวอย่างเช่น การมีนิสัยที่ขยันอดทน เอาจริงเอาจังในการทำงานอย่างหนักเพื่อพัฒนาองค์กรของตัวเอง ความประหยัดอดออม ความสุภาพอ่อนน้อม เป็นต้น

ภาพที่ 3 : ท่านขงจื้อ (551 - 479 ปีก่อน ค.ศ.)

ที่มา : <https://teen.mthai.com/variety/87274.html>

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าระบบความเชื่อ“ศาสนาจีนโตแบบพื้นบ้าน” “เป็นความเชื่อที่ผสมผสานแนวคิดของศาสนาจีนโต พุทธศาสนา และลัทธิขงจื้อ เข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืน ระบบความเชื่อนี้เองที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมญี่ปุ่นตามตารางสรุประบบความเชื่อที่สอดคล้องของทั้งสามทัศนะนั้น

ตารางที่ 1 สรุปความเชื่อที่สอดคล้องของระบบความเชื่อ“ศาสนาซินโตแบบพื้นบ้าน”

ระบบความเชื่อ“ศาสนาซินโต”	ศาสนาซินโต	พุทธศาสนานิกายเซน	ลัทธิขงจื้อ
	1. ไม่สนใจเรื่องโลกหน้า 2. การเคารพบูชาบรรพบุรุษ จงรักภักดีต่อเทพเจ้าและองค์จักรพรรดิ 3. ให้ความสำคัญกับความจริงใจ กล้าหาญ 4. มีความรักในธรรมชาติ 5. มองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีพื้นฐานเป็นคนดี	1. ไม่สนใจเรื่องโลกหน้า แต่สนใจในโลกปัจจุบัน 2. ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมที่จริงจังตั้งใจ 3. เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 4. รักในความเรียบง่าย กลมกลืนของธรรมชาติ 5. มองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีพื้นฐานเป็นคนดีตั้งแต่เกิด มีพุทธะอยู่ในตัวเอง	1. ไม่สนใจเรื่องโลกหน้า 2. การเคารพบูชาบรรพบุรุษ เทียนหรือสรวงสรรค์ 3. ให้ความสำคัญกับคุณธรรม ความจริงใจ แน่วแน่ 4. ไม่ได้กล่าวถึงธรรมชาติ แต่สนใจที่ชนบจาวิตมากกว่า 5. มองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีพื้นฐานเป็นคนดีตั้งแต่เกิด สามารถขัดเกลาให้เป็นคนดีได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “ศาสนาซินโตแบบชาวบ้าน” เป็นระบบความเชื่อที่ไม่สนใจเรื่องโลกหน้า เคารพบูชาบรรพบุรุษ จงรักภักดีต่อเทพเจ้าและองค์จักรพรรดิ มีความรักในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีชีวิตที่เรียบง่าย และมองธรรมชาติของมนุษย์ว่ามี

พื้นฐานเป็นคนดี ผู้เขียนเห็นว่าโลกทัศน์ความเชื่อดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมญี่ปุ่น เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าศาสนาชินโตแบบชาวบ้านเป็นระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นได้อย่างไร ผู้เขียนขออธิบายผ่านลัทธิบูชิโดเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ลัทธิบูชิโด : ภาพสะท้อนศาสนาชินโตแบบพื้นบ้าน

บูชิโด (Bushido) หมายถึงวิถีแห่งนักรบหรือซามูไร (Samurai) เกิดขึ้นมาในสังคมญี่ปุ่นมีพัฒนาการเกิดขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 9 ถึง 12 โดยมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจึงทำให้ยังดำรงอยู่ในสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่าลัทธิบูชิโดจึงน่าจะเป็นตัวแทนและตัวอย่างที่ให้ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นได้ เนื่องจากเกิดจากอิทธิพลของศาสนาชินโต พุทธศาสนา และลัทธิขงจื้อที่ผสมผสานจนเกิดเป็นระบบความเชื่อว่าด้วยจริยธรรมของนักรบ เรียกได้ว่าอิทธิพลของลัทธิบูชิโดมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 4 : ซามูไรกลุ่มซัทซิมะในลัทธิบูชิโดของญี่ปุ่น

ที่มา : <http://www.unlockmen.com/bushido/>

ลัทธิบูชิโดมีจุดกำเนิดจากการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างศรัทธาในศาสนาชินโต ความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายเซน และลัทธิขงจื้อ จึงถือได้ว่าลัทธิบูชิโดเป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่สามารถสะท้อนภาพศาสนาชินโตแบบพื้นบ้านเป็นระบบความเชื่อพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นโดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ศาสนาชินโตได้สร้างให้เกิดความจงรักภักดีและความรักชาติให้แก่ลัทธิบูชิโด เนื่องจากศาสนาชินโตบูชาบรรพบุรุษและนับถือองค์จักรพรรดิอุทสุมิเมจิ ดังนั้น ชามูไรจึงจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิและเจ้านาย ศาสนาชินโตเชื่อว่าแผ่นดินญี่ปุ่นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และที่สถิตของเทพและวิญญาณของบรรพบุรุษ ชามูไรจึงมีความรักชาติและสามารถยอมตายที่จะปกป้องแผ่นดินและองค์จักรพรรดิได้ตลอดเวลา

หากศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจะเห็นได้ว่า ลัทธิบูชิโดอาศัยศาสนาชินโตเป็นแกนนำในการปลุกระดมความรักชาติในช่วงก่อนสงครามโลกทั้งสองครั้ง... ถึงแม้ว่าศาสนาชินโตจะถูกกระทบกระเทือนจากการที่ประเทศญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง แต่คำสอนและอิทธิพลของศาสนาชินโตยังมีอิทธิพลความรู้สึกนึกคิดของคนญี่ปุ่น เราอาจจะพอสรุปได้ว่า ศาสนาชินโตได้เกิดมาพร้อมกับประเทศญี่ปุ่น และได้ปลุกฝังความรู้สึก ความเป็นชาตินิยมให้แก่คนญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบัน (อุดมศักดิ์ จันทร์กลัด, 145 :2535)

2) พุทธศาสนาที่มีความเชื่อเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ ผู้ยึดถือความเชื่อแบบบูชิโดโดยเฉพาะพวกชามูไรจึงไม่กลัวความตาย ในขณะที่นิกายเซนเน้นการทำสมาธิ มีความอดทนสูง และสันโดษ ดังนั้น ชามูไรจึงใช้แนวคิดแบบเซนในการฝึกจิตใจให้มีจิตใจแน่วแน่มีสมาธิในการใช้ดาบ สามารถขบไล่ความกลัว เกิดความความเด็ดเดี่ยวเด็ดขาดในการตัดสินใจ

ดี.ที.ซูซูกิ (D.T. Suzuki) นักวิชาการด้านพุทธศาสนานิกายเซนได้ให้ทัศนะว่า พุทธศาสนานิกายเซนในประเทศญี่ปุ่นได้มีความสัมพันธ์กับชีวิตของพวกชามูไร ตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์แล้ว...ประการแรก พระพุทธศาสนานิกายเซนสนับสนุนพวกชามูไรใน 2 ทางด้วยกัน คือ ทางด้านศีลธรรมและด้านปรัชญา ที่ว่าได้สนับสนุนทางด้านศีลธรรมนั้นก็เพราะว่า เซนเป็นศาสนาที่สอนไม่ให้เอาอดีตมาเป็นกังวล ที่ว่าได้สนับสนุนทางปรัชญานั้นก็เพราะเซนปฏิบัติต่อชีวิตและความตายมิได้ผิดแผกแตกต่างกันเลย ประการที่สอง ระเบียบวินัยของเซนเป็นแบบง่ายๆ ตรงไปตรงมาแบบพึ่งตัวเอง และระงับหรือหักห้ามตนเอง แนวโน้มแบบถือสันโดษหรือแบบบำเพ็ญทุกขกรรมของเซนนี้ นับว่าเข้ากับเจตนารมณ์ของนักรบได้เป็นอย่างดี

นักรบจะต้องมีจิตใจเพ็งอยู่กับการมณิโศการมณห์หนึ่งอย่างแน่วแน่เสมอ (จำนงทองประเสริฐ, 74-73 :2547)

3) ลัทธิขงจื้อเน้นเรื่องมนุษยธรรมหรือคุณธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน ภายใต้ชนบจารีตอันดีงาม ผ่านความสัมพันธ์ทั้ง 5 ได้แก่ เจ้านายกับลูกน้อง พ่อกับลูก สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับเป็นความสัมพันธ์ที่ชามูไรยึดถือคือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน อีกทั้งยังมีคุณธรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชามูไร ยกตัวอย่างเช่น หลักความยุติธรรม ความจริงใจ ความซื่อสัตย์สุจริต และการควบคุมตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ถือเป็นหลักการสำคัญอันหนึ่งของชามูไร จะเห็นได้ว่า ลัทธิบูชิโดสอนให้เหล่าชามูไรยึดมั่นในความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และจงรักภักดีต่อเจ้านายของตนเหนือสิ่งอื่นใด

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าลัทธิบูชิโดมีจุดกำเนิดจากการผสมผสานอย่างกลมกลืนภายใต้ระบบความเชื่อที่เรียกว่า “ศาสนาซินโตแบบพื้นบ้าน” ระหว่างความเชื่อในศาสนาซินโต หลักปฏิบัติของพุทธศาสนานิกายเซน และหลักการของลัทธิขงจื้อ จึงถือได้ว่าศาสนาซินโตแบบพื้นบ้านเป็นระบบความเชื่อพื้นฐานที่สามารถสะท้อนภาพอัตลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีชัดเจนซึ่งนั่นก็คือการเป็นสังคมที่เปิดกว้างในการยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และในบทความนี้คือศาสนาซินโตแบบพื้นบ้านที่เป็นระบบความเชื่อที่ผสมผสานแนวคิดที่แตกต่างหลากหลาย รวมถึงอิทธิพลความเชื่อจากประเทศจีนเกาหลีและวิทยาการความรู้ใหม่ๆ จากชาติตะวันตกเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืน ผู้เขียนเห็นว่า สิ่งที่น่าสนใจก็คือคนญี่ปุ่นไม่ได้รับเอามาใช้ในแบบเดิมทั้งหมด แต่มีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงวัฒนธรรมเหล่านั้นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่สร้างสรรค์และน่าสนใจยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- จำนง ทองประเสริฐ. แปล (2547). **เซนกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ. (2543). **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย
- เพ็ญศรี กาญจน์มัย. (2530). **อารยธรรมญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ : สมาคมนักเรียนเก่า ญี่ปุ่นแห่งประเทศไทย
- _____ (2534). ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นด้านประวัติศาสตร์ (การสร้างชาติ ญี่ปุ่นด้วยอุดมการณ์พุทธ ชินโต ขงจื้อ). **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**. Vol 8, No 2 (1991), 32-51
- มัสยา นิธิติศยภูติ. (2554). พุทธศาสนานิกายเซ็น. สารานุกรมปรัชญาออนไลน์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพฯ
- มรุส ศรีนวัฒน์. (2548). **ศาสนาชินโต**. วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพฯ
- วรวรรณ เฟื่องขจรศักดิ์. (2552). อิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ของชินโตในสมัยนาระ-เฮอัน. **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**. Vol 26, (2009). 26-39
- สมภาร พรหมทา. (2540). **พุทธศาสนมหายานนิกายหลัก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ (2541). **พุทธศาสนานิกายเซน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2534). **ภูมิปัญญาวิชาเซ็น** บทวิเคราะห์คำสอนของ ปรมจารย์โดเก็น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- _____ (2539). **กระแสธารปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- อุดมศักดิ์ จันทร์กลัด. (2535). **จิตวิญญาณของคนญี่ปุ่น**. **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**. Vol 5, No 1 (1992), 142-152

เว็บไซต์ :

<https://th.wikipedia.org/wiki>

<http://chanacademy.org.au/buyresolved/10masters.html>

<https://teen.mthai.com/variety/87274.html>

<http://www.unlockmen.com/bushido/>